

*Світлана Михайлівна Сороко,
кандидат філологічних наук, доцент культурології,
доцент Полоцького державного університету*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР КУЛЬТУРИ: ДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Автор розглядає інформаційний простір як метакатегорію, що дозволяє сприймати «інформаційний простір культури» як сучасне наукове культурологічне поняття. У статті обґрунтовується ідея, що інформаційний простір культури може бути структуровано тільки на основі динамічних характеристик, таких як інформаційні процеси і потоки, інформаційні бар'єри, інформаційні рівні, що спонтанно формуються в інформаційному просторі культури. Поняття «інформаційний рівень» вперше введено та обґрунтовано автором даної статті, а запропонована ним динамічна структура інформаційного простору культури дозволяє аналізувати його в будь-який історичний період часу на основі інформаційної причинності.

Ключові слова: культура, інформаційний простір, інформаційний простір культури, інформаційний потік, інформаційний рівень, інформаційний бар'єр.

*Светлана Михайловна Сороко,
кандидат филологических наук, доцент культурологии,
доцент Полоцкого государственного университета*

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО КУЛЬТУРЫ: К МЕТОДИКЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СТРУКТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Автор рассматривает информационное пространство как метакатегорию, позволяющую воспринимать «информационное пространство культуры» как современное научное культурологическое понятие. В статье обосновывается идея, что информационное пространство культуры может быть структурировано только на основе динамических характеристик, таких как информационные процессы и потоки, информационные барьеры, спонтанно формирующиеся в информационном пространстве культуры информационные уровни. Понятие «информационный уровень» впервые введено и обосновано автором данной статьи, а предлагаемая им динамическая структура информационного пространства культуры позволяет анализировать его в любой исторический период времени на основе информационной причинности.

Ключевые слова: культура, информационное пространство, информационное пространство культуры, информационный поток, информационный уровень, информационный барьер.

*Svetlana Mykhaylivna Soroko,
Candidate of philological science, docent of culturology,
docent of Polotsk state university, Belarus, Novopolotsk*

INFORMATION SPACE OF CULTURE: TO METHODOLOGICAL RESEARCH OF STRUCTURAL CHANGES

Different views on the problems of the information space investigation are analyzed in the article. The principle idea touched upon in the research is that cultural information space must be structured on the basis of the dynamic characteristics such as information flows, information barriers and spontaneously forming in cultural information space information levels. The author concludes, that information space is a meta-category that allows to consider cultural information space as a culturological concept of a modern epoch.

Key words: culture, information space, information space of culture, information flow, information level, information barrier.

Інформаційний простір, як концептуальний простір, відображає світосприйняття людьми сучасного інформаційного суспільства. Об'єктивація цього поняття в пострадянському науковому просторі відбулася на рубежі ХХ – ХХІ століть, коли його стали використовувати дослідники – О.В. Кедровський, С.О. Модестов, О.С. Чупров, Н.Б. Зінов'єва, О.М. Палена, С.Е. Зуєв та інші. Незважаючи на новизну вказаного поняття, уявлення про інформаційний простір (далі ІП) не обмежується межами сучасної культури та її інформаційно-комунікативними технологіями, воно значно ширше. Будь-яка людина, суспільна група, соціокультурна спільнота завжди мають власний ІП, котрий в цілому безпосередньо пов'язаний з середовищем їх буття, з унікальними індивідуальними інформаційними процесами, що охоплюють різні історичні проміжки часу, відображаючи на метарівні наукового аналізу якісну своєрідність менталітету, духовної та матеріальної культури різних соціокультурних спільнот. Інформаційна революція другої половини ХХ століття сприяла формуванню нової культурної форми – культури інформаційного суспільства, однак не можна переставити місцями причину і наслідок, не варто вважати ІП результатом соціокультурних трансформацій ХХ століття. Поняття, що розглядається нами, належить до *метакатегорії*, є прима-том культури інформаційного суспільства, «ключем» до розуміння механізмів протікання інформаційних процесів, що допомагають аналізувати культурологічну проблематику трансформації ІП культури як в історичному минулому, так і в сучасному соціумі, в котрому прослідковується чітко виражена тенденція до єдності ІП світової культури. Зазначимо, що розглядаємо *інформаційний простір* як метакатегорію – середовище, котре забезпечує можливість генерації та функціонування інформації в рамках певної інформаційної системи (далі ІС), а в якості такої може аналізуватися, з-поміж інших, і культура.

Актуальність проведеного аналізу обумовлена формуванням культури інформаційного суспільства, постановкою проблем, зумовлених глобалізацією світової спільноти, трансформацією інформаційно-комунікативних систем різних соціумів. *Метою даної статті* є обґрунтування структури ІП культури на основі динамічних факторів, що дозволяють аналізувати її в будь-який історичний період часу.

Культуру як складним чином організовану динамічну систему розглядали численні філософи і культурологи, такі як М.С. Каган, О.О. Радугін, Н.І. Крюківський та інші. Необхідність дослідження явищ культури в історичній динаміці підкреслювала С.М. Іконнікова: наука про культуру не менш складна, ніж наука про суспільство, а культура – це складна, відкрита, дифузна, самоорганізована система, що охоплює різні сторони взаємодії людини з іншими людьми і з самою собою, з природою і суспільством [4]. А.Н. Бистрова тлумачить культуру як складну систему, що саморозвивається, в якій будь-який її елемент є культурною монадою (у трактуванні Г.В. Лейбніца); а культурний простір – це системна цілісність і взаємодія чотирьох рівнів: культурного простору навколишнього середовища, культурного простору соціуму, культурного простору комунікації та культурного простору інтелекту; структура культурного простору осмислюється як системоутворююче начало культури, що дозволяє концептуалізувати її цілісність [2]. Не викликає сумніву міркування, що простір культури можна представити у вигляді системи, що самоорганізовується, однак, виникає дослідницьке запитання: яким чином слід аналізувати цю систему? Ми спробуємо відповісти на нього суто в інформаційному ракурсі, акцентуючи увагу на ІІІ культурі як системі, котра самоорганізується, але при цьому не відкидаючи можливості аналізу простору культури іншими методами, сформованими в культурології.

На наш погляд, розглядаючи інформаційні процеси в культурі конкретного народу чи держави, слід відзначити, що культурна діяльність, середовище і система являють собою нерозривне ціле. Взаємопов'язані між собою культурна діяльність як інформаційний процес, культура як функціональна *інформаційна система* з власними системоутворюючим фактором і *простором* спільно трансформуються в динаміці інформаційних процесів, що відбуваються у світовій культурі в цілому. Тут як мінімум виокремлюються три несхожі об'єкти дослідження, кожен з яких можна аналізувати в різних ракурсах і на різних наукових рівнях. Під *інформаційним простором культури* ми розуміємо динамічне середовище буття культури, інфраструктуру якої визначає комунікація. Акцентуючи увагу на тому, що саме система комунікації виступає інфраструктурою (підструктурою) ІІІ культури, ми тим самим стверджуємо її відносну самостійність і можливість динамічно розвиватися незалежно від інших структурних формувань соціуму, але завжди в результаті генерації нової інформації. Тобто саме *генерація інформації* на різних мікро- і макрорівнях ІС культури трансформує багаторівневу інформаційно-комунікативну систему, виступає причиною виникнення нових структурних формувань у системі комунікації, видозмінюючи вигляд традиційної культури. Така причинність називається інформаційною, ми розглядаємо її як методологічний принцип дослідження інформаційного простору культури і парадигму сучасної інформаційної епохи [14].

Інформаційний простір невіддільний і активно впливає на простір культури в цілому. Вчені Т.Ф. Берестова, А.І. Ненашев, В.В. Жилкін та деякі інші виділяють в структурі ІІІ інформаційні ресурси, технології, носії інформації [1,20; 3; 7; 11]. На наш погляд, це статичний підхід і дискретні спроби структурувати ІІІ, не

враховуючи його трансформації у постійному і безперервному процесі генерації інформації в інформаційній системі (ІС) культури. Остання виступає у вигляді наукового конструкту – абстрактного ІС, що відрізняє її від матеріалізованих в техносфері інформаційних систем, де ІІ і ІС не розглядаються відокремлено один від одного в інформатиці. Інформаційні ресурси і технології тільки опосередковано можуть виконувати роль структурних елементів ІІ культури, оскільки в динаміці інформаційних процесів вони віддзеркалюють вже конкретний зроблений людиною вибір з безлічі можливих, тобто фіксований, статичний, але не надають можливості зрозуміти причину і механізм самого вибору. Вони завжди будуть відображати окремо взятий фрагмент ІІ культури, підтверджуючи неповноту знань (теорема К.Ф. Геделя), але не спростовуючи істинності самого фрагмента як факту.

Інформаційний простір та інформаційні процеси виступали об'єктом і предметом наукового аналізу Г.М. Ніязової, Т.Ф. Берестової, А.І. Ненашева та інших дослідників. Зокрема Г.М. Ніязова обгрунтувала ІІ як макрознак, що представляє складну і поліфункціональну систему в стратифікації мовних та немовних знаків, на основі етнолінгвофункціонального підходу до дослідження сучасного ІІ поліетнічного регіону [8, 6]. Т.Ф. Берестова однією з умов побудови інформаційного суспільства називає функціонування єдиного ІІ країни, який складається з професійно-виробничих, корпоративних ІС та мереж підприємств, установ, фірм і територіальних інформаційних структур населених пунктів, районів, регіонів на основі інтеграційної взаємозв'язку суб'єктів інфопроцесу [1, 95-97]. В свою чергу, А.І. Ненашев у філософсько-методологічному вимірі під ІІ розуміє середовище поширення інформації в соціумі, що знаходиться під впливом культурних, економічних, політичних, технологічних та інших факторів [7, 5-7]. Можна зробити висновок про багатовимірність вимірювання ІІ, де кожен підхід буде детермінований точкою відліку дослідника. Розглядаючи в цілому ІС як процес, а її різні структури як динамічні формування, відзначимо, що основними факторами структуроутворення концептуального поняття «інформаційного простору культури» можуть виступати тільки динамічні показники. До них ми відносимо *інформаційні процеси і потоки, інформаційні бар'єри і рівні*, що формуються стихійно і які для кожної культури, незалежно від її форми або виду, завжди будуть специфічними. Ці показники характеризують динаміку системи, яка самоорганізовується, однак, в реальності це виражається опосередковано через комунікацію з оформленою і відносно стабільною, або ж такою, що перебуває у стані динамічної нестійкості, багаторівневою інфраструктурою.

Формулювання поняття «інформаційний процес» значною мірою відрізняються один від одного залежно від сфери їх застосування. Наприклад, Л.Я. Сухотерін, І.В. Юдінцев розуміють під інформаційним процесом у роботі державних структур «сукупність носіїв інформації, самої інформації та аудиторії, яка її отримує» [16, 30]. Розробник нового наукового напрямку – соціальної інформаціології В.Д. Попов називає інформаційним процесом «сукупність єдності різноманіття різних потоків відтворення, сприйняття, оцінки, вироблення, відношення, диспозиції і позиції до інформації», на основі

чого аудиторія формує своє ставлення до фактів (одиниця аналізу), з'являється мотивація соціальної поведінки [10, 24]. На методологічному рівні наукометрії – в інформаційній моделі розвитку науки В.В. Налимова і З.М. Мульченко – вся наука розглядається як інформаційний процес, що розвивається в часі й такий, що «можна піддати кількісному дослідженню таким само методом, яким вивчаються й розвиваються в часі процеси в біології, хімії або фізиці» [6, 11]. Така точка зору відображає і наше уявлення про інформаційний процес як імовірний, в якому хаотична інформація відповідно до властивості поліпотентної інформації (поняття В.І. Корогодіна; означає властивість однієї і тієї самої інформації мати різну цінність залежно від ситуації і мети) активно бере участь при створенні нових інформаційних структур.

Філософ-синергетик І.В. Мелік-Гайказян визначає *хаос* як творче начало і конструктивний нелінійний багатоваріантний механізм еволюції самоорганізованих неврівноважених складних відкритих ІС. Вихід зі стану хаосу пов'язаний з генерацією інформації: «Самоорганізована система робить вибір одного з представлених природою шляхів розвитку. Причому вибір цей випадковий. Таким чином, еволюція самої самоорганізованої системи – це, в першу чергу, підвищення цінності її інформації» [5, 7]. Об'єднуючу роль хаосу в невичерпному розмаїтті ситуацій, що спостерігаються в природі, І.Р. Пригожин та І. Стенгерс розкривають у процесі дослідження нелінійних динамічних систем і формування дисипативних структур [12]. Поведінка системи як цілого менш мінлива, ніж поведінка її частин, що є прийнятним як для біологічної клітини, так і для людського суспільства (П. Гленсдофр, І.Р. Пригожин). Отже, трансформація інформаційного простору безпосередньо пов'язана з підвищенням цінності інформації, яка може виникати або актуалізуватися хаотично, але змінювати поведінку спочатку окремої частини частин) системи, а потім вже всю її структуру та якісні характеристики.

Ми робимо висновок, що з точки зору теорій самоорганізації систем і термодинаміки неврівноважених структур інформаційний процес в системі адекватний процесам структуроутворення. Складні багаторівневі інформаційні процеси в соціумі, як системі, котра самоорганізується, описуються через феномен інформації, що розкривається при нелінійних і необоротних процесах в ІС. Інформаційні процеси відбуваються в будь-якій функціональній системі, що здатна еволюціонувати на основі *інформаційної причинності* як тенденції до її впорядкованості і самозбереження, де зміна стану системи є результатом певного інформаційного процесу. Таким чином, *інформаційний процес* – це нелінійний імовірнісний процес генерації інформації в системі, що самоорганізується. Для соціокультурних ІС інформація та інформаційні процеси, що сприймаються синкретично, можуть виступати у вигляді напрямних, вектора, або тенденцій, що характеризують еволюцію складної соціокультурної системи, при цьому методика дослідження інформаційних процесів базується на інформаційній причинності.

За допомогою теоретичного моделювання в рамках когнітивної психології український дослідник Ю.Л. Шередеко запропонував класифікацію інформаційних процесів, розглядаючи їх як «ненульову послідовність інформаційних операцій», внаслідок яких певна ділянка смислового континууму потрапляє з однієї зони семантичного простору в іншу [17, 11].

Інформаційні процеси суб'єктивації (Ю.Л. Шередеко) – це відокремлення ІС суб'єкта (індивіди й складніші активні джерела) як цілісного формування, що відповідає трьом умовам: ІС повинна бути здатною відокремлювати себе від зовнішнього світу та інших суб'єктів (ототожнення); ІС повинна мати свій унікальний внутрішній світ (рефлексія); ІС повинна бути здатною взаємодіяти із зовнішнім світом і іншими суб'єктами (усвідомлення себе в рамках усвідомлюваного) [17]. На наш погляд, такий підхід є універсальним, оскільки враховує як суб'єктивацію особистості, так і груп, класів, спільнот, всіх суб'єктів соціокультурних процесів, незалежно від традиційної системи цінностей, територіальної чи державної приналежності, а понятійним апаратом виступає «категоріальна модель світу», що трансформується. Імовірна логіка Ю.Л. Шередеко дозволяє зрозуміти, яким чином інформаційні операції змінюють понятійний апарат суб'єкта, розширюють область смислів (семантичний простір), вмщуючи раніше недостатньо значимі, або, навпаки, сприяють тому, що при виході з «області ототожненого» сенс перестає бути значущим для суб'єкта. У безперервній динаміці інформаційних процесів інформація не зникає, а тільки втрачає свою цінність (прагматичну властивість інформації) для суб'єкта культури.

Інформаційні процеси важко піддаються фіксуванню та верифікації, але їх можна вивчати в соціумі на основі фіксованих на інформаційних носіях інформаційних потоків. Як *інформаційний потік розуміємо* впорядкований і цілеспрямований інформаційний масив (фіксована інформація) в процесі руху по каналах комунікації. Інформаційні потоки мас-медіа, приміром, досить організовані в соціумі, функціонують відповідно з певним алгоритмом й здатні піддаватися обчисленню і контролю. Вони становлять певні «практики мас-медіа», де близько 60% інформації проходить по офіційних каналах (Г.Г. Почепцов) [11, 470-472]. У пострадянському ІІ проблематикою дослідження інформаційних потоків займалися С.Г. Корконосенко, Г.Г. Почепцов, П.М. Киричок, В.П. Воробйов, Є.І. Дмитрієв, Т.В. Алесинська, інші вчені.

Цей актуальний науковий напрямок має важливе значення для якісної характеристики інформаційної культури в різних соціумах. Будь-яка форма культури володіє власними інформаційними потоками, які структурують, створюють унікальність і своєрідність її ІІ, а головне, дозволяють нам досліджувати його завдяки зафіксованій інформації, простежити як зміна поведінки частини системи може повністю трансформувати якісний вигляд всієї системи.

Дослідники теоретичних проблем інформатики В.О. Полушкін і Г.С. Жданова ще в 1970 році висловили ідею, що «процес поширення інформації від її творця до споживача більше нагадує бар'єрний біг з подоланням перешкод, ніж так легко створюваний в уяві інформаційний потік» [9, 2]. У нашому розумінні інформаційні потоки і бар'єри формують певні інформаційні рівні, в сукупності створюючи динамічну *структуру* ІІ конкретної культури. *Інформаційний бар'єр* – це латентний обмежувач, який розділяє інформаційні рівні ІС культури, створює перешкоди на шляху інформаційних потоків, надає інформаційному процесу нелінійного, складного за функціональними параметрами, імовірного характеру. Для кожної соціальної спільності, як і для кожної її групи споживачів інформації, В.О. Полушкін і Г.С. Жданова запропонували

розрізняти різний ступінь складності інформаційних бар'єрів, описали способи розрахунку їх «висот», де сам інформаційний бар'єр являє собою суму виражених у кількісних показниках складових: «бар'єра необізнаності», «бар'єра зв'язку», «міжмовного бар'єра», «внутрішньомовних бар'єрів» тощо [9, 2-3]. У контексті соціокультурної проблематики ми пропонуємо розрізняти бар'єри *природного* і *штучного* походження, виходячи з чинника усвідомленого сприйняття їх людиною. Наприклад, міжмовний або внутрішньомовний (обумовлений вузькістю кваліфікації) бар'єри відносяться до природних, якщо людина не має наміру їх долати, а штучні бар'єри являються перешкодами на шляху соціокультурної динаміки, на подолання яких спрямовані зусилля людини, групи, культурної спільності. В цілому ж всі інформаційні бар'єри можуть аналізуватися тільки як перцептуальний досвід усвідомленої людської діяльності, що відображає як єдине ціле розрізнені факти соціокультурної дійсності.

Інформаційний бар'єр між наукою і технікою, наприклад, на думку розробників наукометрії В.В. Налимова і З.М. Мульченко, усувають своєрідні «трансформатори, що перетворюють інформаційні потоки науки у форми, доступні для інженерів» [6, 13]. Тут важливо, що значення для розвитку техносфери має не стільки сам інформаційний бар'єр, скільки процес його подолання, перекодування інформаційних потоків з одного інформаційного рівня на інший. У поглядах на науку І.Р. Пригожина та І. Стенгерс ця сама ідея подолання викладена як суть творчого «діалогу з природою», коли перетворюється те, що на перший погляд здається перешкодою, обмеженням, в нову точку зору, яка надає і нового сенсу відносинам між тим, хто пізнає і пізнаваним [12, 205].

Поняття «*інформаційний рівень*» нами обгрунтовано як латентно обмежений ІІІ агента інформаційного процесу з інформацією, що неоднозначно кодована, але однозначно читається. Даний конструкт може трактуватися і як простір життєдіяльності умовно ізольованої підсистеми – складової ІС, яка функціонує самостійно, наближаючись до ідеальної гомогенності на основі тієї чи іншої інформаційної причини – ідеї, що виконує роль її системоутворюючого фактора [15]. Інформаційний рівень як лексичну синтагму можна зустріти в роботах багатьох вчених, але не в якості обгрунтованого категоріального апарату дослідника. На наш погляд, з'ясування сутності цього поняття має особливе наукове значення для аналізу інформаційних процесів і потоків, бар'єрів, для структурування ІІІ культури, а також при визначенні інформаційної причини конфліктів в соціумі.

Викладені концептуальні ідеї були апробовані нами при аналізі ІІІ білоруської культури ХІХ – початку ХХ століття [13]. Можливість людей розуміти один одного є багатовимірною проблематикою. Коли ми говоримо про культуру одного народу (етносу, нації), то саме взаєморозуміння і можливість легкого пристосування до кодів культури в силу традиційних умов спільного буття людей дозволяють сприймати ІІІ даної культури як цілісне формування, де коди культури складаються історично, природним шляхом, тобто тут формується єдиний інформаційний рівень на основі культурної ідентичності. У науці, а також в будь-якому соціумі, можна обгрунтувати складну ієрархічну структуру інформаційних рівнів, які жорстко не ізольовані між собою в ІІІ,

можуть фрагментарно взаємодіяти, сприяти створенню нових інформаційних рівнів на основі нової (іншої) ідеї як інформаційної причини, в реальній дійсності виступаючої як системоутворюючий чинник єдності груп, творчих колективів, соціальних структур, спільнот, партій, міжнародних співтовариств тощо. Кожен інформаційний рівень має свій власний хронотоп, внутрішню єдність якого засновано на інформаційній причинності (ідеї), а свободу структурних формувань різних інформаційних рівнів гарантує незамкнутість ІІІ культури.

Література

1. *Берестова Т.Ф.* Информационное пространство библиотеки: науч.-метод. пособие /Т.Ф.Берестова. – М.: Либерея–Бибинформ, 2007. – 240 с.
2. *Быстрова А.Н.* Структура культурного пространства: дис. ... доктора философ. наук: 09.00.13. / А.Н. Быстрова – Томск, 2004. – 407 с.
3. *Жилкин В.В.* К вопросу понимания сущности термина «информационное пространство» / В.В. Жилкин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rosanaliz.ru>. – Дата доступа: 4.02.2012.
4. *Иконникова С.Н.* Контуры исторической культурологии / С.Н. Иконникова // Методология гуманитарного знания в перспективе XXI в. – СПб.: С.-Петербург. филос. об-во, 2001. – С. 42 – 51.
5. *Мелик-Гайказян И.В.* Информационные процессы и реальность / И.В. Мелик-Гайказян. – М.: Наука. Физматлит, 1998. – 192 с.
6. *Налимов В.В.* Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса / В.В. Налимов, З.М. Мульченко. – М.: Наука, 1969. – 192 с.
7. *Ненашев А.И.* Информационное пространство современного общества: коммуникационный аспект: автореф. дис. ... канд. филос. наук / А.И. Ненашев. – Саратов, 2008. – 32 с.
8. *Ниязова Г.М.* Современное информационное пространство полиэтнического региона: этнолингвофункциональный подход: автореф. дис. ... доктора филолог. наук: 10.02.19. / Г. М. Ниязова – Краснодар, 2008. – 44 с.
9. *Полушкин В.А.* Информационные барьеры и возможности их количественного измерения / В.А. Полушкин, Г. С. Жданова. – М.: ВИНТИ, 1970. – 15 с.
10. *Попов В.Д.* Информациология и информационная политика/ В.Д. Попов. – М.: РАГС, 2003. – 118 с.
11. *Почепцов Г.Г.* Теория коммуникации/Г.Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, Киев: Ваклер, 2001. – 656 с.
12. *Пригожин И.* Время, хаос, квант. К решению парадокса времени/ И. Пригожин, И. Стенгерс; [пер. с англ. – 7-е изд.]. – М.: ЛИБРОКОМ, 2009. – 232 с.
13. *Сарока С.М.* Архітэктоніка інфармацыйнай прасторы беларускай культуры XIX – пач. XX ст. / С.М. Сарока. – Наваполацк: ПДУ, 2012. – 292 с.
14. *Сороко С.М.* Информационная причинность как парадигма информационной эпохи / С.М. Сороко // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Криворізької сесії і Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Кривий Ріг, 24 листопада 2012 р: [у 5 ч.; наук. ред. О.С. Токовенко]. – Д.: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч.1. – С. 115–118.
15. *Сороко С.М.* Информационный уровень как элемент информационного пространства культуры / С.М. Сороко // Вести института современных знаний. – 2012. – № 1. – С. 51–55.
16. *Сухотерин Л.Я.* Информационная работа в государственном аппарате / Л.Я. Сухотерин, И.В. Юдинцев. – М.: Европа, 2007. – 472 с.
17. *Шередеко Ю.Л.* Классификация информационных процессов. Когнитивные процессы / Ю.Л. Шередеко // Управляющие системы и машины / Международ. науч. журнал НА наук Украины. – Киев, 1998. – № 1. – С. 5–17.